

KİTAPİYAT

Hüseyin AL, *Uluslararası Sermaye ve Osmanlı Maliyesi, 1820-1875*, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul 2007, 168 s.

Osmanlı finans tarihi ve makro finans konuları ile ilgilenen Hüseyin Al'ın bu eseri bir araştırma

yarışmasında doktora tezi kategorisinde mansiyon ödülü almış bir çalışmadır.

Kitap, giriş, üç bölüm, sonuç ve eklerden oluşmaktadır.

Eserde, göze çarpan önemli bir husus yabancı kaynakların yoğun bir şekilde kullanımınıdır. Çalışmanın kaynaklarını Osmanlı arşiv belgelerinden ziyade İngiliz devlet arşivi belgeleri, çok sayıda yabancı ve yerli inceleme eserler ile devre ait İngiliz gazeteleri oluşturmuştur. Bunun nedeninin uluslara ait tarihi borçlanma seyrinin yabancı dilde yayınlanmış olmasından kaynaklandığı gözükmemektedir.

XIX. yüzyılda finansal piyasalara ve devlet borçlanmalarına ilişkin *Giriş* bölümünde (s. 11-13) devletlerin dış borçlanma tarihleri ve sebepleri üzerinde kısaca değinilmekte, uluslararası finans merkezlerinin ortaya çıkışı ve dünya üzerinde etkilerine dikkat çekilmektedir. Dünyada ilk borçlanmanın yapıldığı finans merkezinin Amsterdam olması,

Avrupa'daki önemli ekonomik merkezlerin buradan borç temin etmelerine yol açmıştır. Dünya finans yönetimini, XVIII. yüzyıl ortalarında Sanayi Devrimi'nden sonra eline geçiren Londra piyasası ise Amsterdam'dan pek çok şey öğrenmiş ve dünyanın gidişatına çok önemli etkiler yapmıştır.

Günümüzde uluslararası devlet borçlanmaları, derecelendirme kuruluşlarının etkisiyle yapılmaktadır. Bu kuruluşlara ilişkin ilk oluşumlar ise XX. yüzyıl başlarından itibaren gözükmeye başlar. "19. Yüzyılda Ülke Riski ve Uluslararası Finans Politik" adlı I. Bölümde (s. 15-53), uluslararası devlet borçlanmalarının gelişimi, borç veren yatırımcıların kredi talebinde bulunanlara ilişkin bilgi kanalları, ülke riskleri, Osmanlı borçlanmaları, tahvil fiyatları ile devlet borçlanmalarının uluslararası politikalarla ilişkileri anlatılmaktadır. Borç talep edenler hakkındaki bilgi azlığı, kredi sözleşmesindeki şartları ağırlaştırmaktadır. Yatırımcılara alacaklı hakkında bilgi sunan kaynakların başında gazeteler gibi süreli yayınlar gelmektedir. Diğer bilgi kaynaklarını ise borç alan ülkelerdeki muhabirler ile büyükelçiler oluşturmaktadır. Bölümde ayrıca iletişim kanallarının özellikle

telgrafın kullanılması ve ulaşım yolları ile büyük bir ivme kazandığını belirtilmiştir. Yazar ayrıca borçlanmaya aracılık eden finans kurumları için iş bağlantıları kurmaları ve ülkeler hakkında detaylı bilgilenmeleri amacıyla el kitaplarının da bu dönemde hazırlandığını dile getirmektedir. Ülke risklerinin ölçümündeki kuruluşlar da XIX. yüzyılın ikinci yarısıyla ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda çıkan yayınlarla fikri altyapı oluşturulmuş ve 1871'de Credit Lyonnais adlı bankaya ait SEF adlı kuruluş ortaya çıkmıştır. Bölümdeki bir diğer konu Osmanlı borçlanma tahvillerine ilişkindir. Londra borsasında işlem gören Osmanlı tahvillerinin 1852-1875 arasındaki zaman dilimine ait seyri tablolara dökülmüş, tahvillerdeki trendlere grafiklerle değinilmiştir. Yazar, Osmanlı tahvillerinin değer düşüklüklerinin değer artışlarına oranlarını irdelerken, olumsuz olayların etkisiyle değerini yitirmesi sebebiyle Osmanlı tahvillerinin *spekülatif tahviller* grubunda gösterildiğine işaret etmektedir. Osmanlı piyasaları, dış borçlanmaların başlamasıyla birlikte yakından takibe alınmış ve dış piyasalardan daha fazla etkilenmeye, bununla birlikte de daha fazla dış müdahaleye maruz kalmaya

başlamıştır. Aslında bu durum, finans piyasaları ile ekonomik açıdan büyük devletlerin fon ihtiyacı içinde bulunan ülkelere karşı politika aracı olarak kullandıklarını da göstermektedir.

Londra finans piyasası, XIX. yüzyıla damgasını vurmuş ve dünya ekonomisine yön verir bir hale gelmiştir. "*Devlet Borçlanmaları ve Londra Finans Piyasası 1820-1878*" adlı *İkinci Bölümde* (s. 53-92) özellikle Londra finans kaynaklarının dünyadaki etkilerine değinilmektedir. Bu kaynaklara müracaat edenlerin başında özellikle bağımsızlık mücadelesi veren ya da iç ve dış savaşlarla uğraşan Afrika, Asya, Kuzey Amerika, Latin Amerika ve Avrupa'dan pek çok ülke gelmektedir. Bu devletlerin borç ödemelerini düzenli yapamamalarından iflase kadar giden süreçte ne gibi yaptırımlara maruz kaldıklarını anlatan yazar, özellikle iç karışıklıklar yaşayan, savaşlarla boğuşan ya da bağımsızlık mücadelesi veren Fas, Tunus ve Yunanistan gibi devletlerin borçlanmalarına dair koşullar ile aldıkları kredileri nasıl kullandıklarına da değinmiştir.

Eserin özgün yanlarından biri de dış borçlanmaların kıyaslanması amacıyla farklı coğrafyalardan

ülkelere ait verilerin sunulmasıdır. Şili, Guatemala, Honduras, Dominikler, Kolombiya, Kostarika gibi bağımsızlık mücadelesi veren ülkeler ile Afrika ve Asya'da yer alan bazı ülkelerin Londra piyasası ile tanışmaları, borçlanma süreleri, borç miktarları ve borçlanmalarına karşılık verdikleri teminatlar ile iflase giden süreçleri ele alınmış, okuyucuya Osmanlı Devleti'nin borçlanmasındaki sürece dair bir perspektif kazandırma amaçlanmıştır. Bütün borçlanmalardaki ortak yanın alınan kredilerin ödenmesi için borçlanan ülkenin büyük çoğunluğunun gümrük, tuz, maden, ulaşım yolları gibi çabuk toplanabilecek muteber gelir kaynaklarının teminat olarak verilmesi dikkatlerden kaçmamaktadır. Gerçekten de her tahvil sahibi kurum ve kuruluşların borçlarını garanti altına almak ve risklerini en aza indirmek için yapmış oldukları bu uygulamalar ülkelerin adeta bellerini kırmış, iflase giden süreci hızlandırmıştır. Alacaklılar zenginleştikçe borçlular fakirleşmiştir.

Osmanlı dış borçlanma ilişkilerinin başlaması, işleyen süreç ve yaşanan sıkıntıların anlatıldığı *Üçüncü Bölüm "İngiliz Tahvil Sahipleri ve Bâbüâli 1854-1875"* (s. 93-140) başlığını taşımaktadır. Osmanlı Devleti ülke içi

kaynakları sonuna kadar kullanmış, bunların doğal sınırlara ulaşmasıyla birlikte bir nevi zorunlulukla uluslararası piyasalardan kaynak arayışlarına yönelmiştir. Bu noktada ülke içinde nüfuzu olan İngiltere'nin İstanbul büyükelçisi Canning'in de etkisini zikreden yazar, bu doğrultuda Osmanlı dış borçlanmasında Londra piyasasının en çok fon sağlayan finans merkezi olduğuna değinmektedir. İngiltere ile on üç defa yapılan bu borçlanmalardan her biri, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durum ve uluslararası konjonktürden kaynaklanan sebeplere bağlı olarak değişik özellikler taşımaktadır.

Sağlanan kredi koşullarının örneklerle anlatıldığı bölümde 1858 ve 1862 tahvil sahipleriyle ciddi sorunlar yaşamamasına rağmen uluslararası finans piyasalarından borçlanmaya devam edebilmesi de yazar tarafından açıklanmaktadır.

Borçlanmalar nedeniyle ortaya çıkan sorunlara da değinen yazar, özellikle kredi sahiplerinin borç alan ülkelerin mali kurumlara nüfuz etme çabaları, baskı kurmak istemeleri ve müdahalelerde bulunmaları gibi durumlara Osmanlı hükümetinin alışıkm olmaması alınan krediler akabinde tahvil sahipleriyle sorunlar yaşadığını

ilave etmektedir. Tahvil sahiplerinin borçlanma sonrasında yaşadığı sorunlardan dolayı sivil organizasyonlar kurmaları daha etkili olmalarını ve güçlü bir duruma gelmelerini sağlamıştır. Bölümde ayrıca Osmanlı Devleti ile tahvil sahipleri arasında teminatların yabancı ellere geçirilmesinden kaynaklanan sorunun üzerinde duran yazar süreç içinde İngiltere hükümetinin tahvil sahipleri ve Osmanlı hükümeti arasındaki tavrından da bahsetmektedir. İngiltere'nin Rusların Osmanlı Devleti üzerindeki uyguladığı politikalara karşılık Osmanlı ekonomisini her ne kadar istemese de daha canlı ve güçlü bir hale getirmenin kendi çıkarlarına uygun olacağını farkında olduğunu belirten yazar, işte bu şartlarda ilk dış borçlanmanın eğilimleri ile ekonomik reformlardan dış politikaya kadar uzanan İngiliz nüfuzuna değinmiştir.

Sonuç bölümünde (s. 141-148) yazar, 19. yüzyıldan günümüze uluslararası finans piyasalarında kurulan ilişkilere, borçlular ile alacaklılar arasındaki düzenin devam ettiğine ve durumun değişmediğine işaret etmektedir. Ülke borçlanmalarını üretime dönüştüremeyen hiçbir devletin borçlanmadan kurtulamayacağını ve bu borç sarmalının daha da

KITABİYAT

artacağını örnekleriyle gösteren yazar, aynı zaman diliminde Osmanlı Devleti ile farklı coğrafyalardaki devletlerin benzer ya da farklı sebeplerle borçlanmalarına, yaşadığı ilişkilere ve de sıkıntılara kıyaslamalar yaparak değinmesi bu çerçevenin daha iyi oturmasını sağlamıştır. Borçlanan her ülkeden teminat olarak muteber kaynaklarını gösterilmesi ve ipotek altına alınması günümüzde de borç veren güçlü ülkelerin siyasi görüşlerinin değişmediğinin en büyük göstergesi olmaktadır.

Eserin son kısmını uluslararası borçlara ilişkin karşılaştırma, veri ve düzenlemelerden örneklerin bulunduğu *Ekler* (s. 149-156) ile çeşitli eserler ve belgelerden oluşan *Kaynakça* (s. 157-162) ve ardından *Dizin*

(s. 163-168) bölümleri oluşturmaktadır.

Ekonomik verilerin, eserin dilini yönlendirmesi, yazarın anlatmak istediklerinin bu alanda vuküfiyeti olmayanlarda tam olarak anlaşılmasına neden olmaktadır. Eserin bölümlerinde konu alt başlıklarının içeriklerinin uzun olması, konunun anlatımındaki önemli eksiklerden biridir. Şekli özellikleri itibariyle de orijinal bir yapıya sahip olan eserin konusu da özgün olmuş yazara bu alanda başarı getiren bir yapıya dönüşmüştür.

Derli toplu ülke borçlanmalarının yapıldığı bu eser, Prof. Dr. İlber Ortaylı Hocamızın dediği gibi *tarihi senkronize okumanın* gerekliliğine inanmış bir düşünencinin önemli bir mahsulü olarak ilim dünyasında yerini almıştır.

M. Fatih BECERİK

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ TARİH DERGİSİ YAYIN İLKELERİ

1. *Tarih Dergisi*, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü'nün ilan ettiği bir yıldaki 4 yayın döneminde, en az 2 sayı olarak yayınlanacaktır.
2. *Tarih Dergisi* hakemli bir yayındır. Yayın Kurulu'na uygun görülen makaleler değişik üniversitelerden üç hakeme gönderilir; en az iki hakemin olumlu raporu üzerine yayımlanır.
3. Derginin yayın dili Türkçe'dir. Yayın Kurulu'nun uygun görmesi halinde, İngilizce makaleler de yayınlanabilir.
4. Dergiye, önceden yayımlanmamış yazılar kabul edilir.
5. Makale yazarının ad, soyad, adres (iş adresi), telefon numaraları ve e-posta adresini Dergi Sorumlusuna bildirmesi gerekir.
6. Makale başlığının altında yazarın adı yer almalı, sayfa sonunda (*) işareti ile belirtilen dipnotta, unvanı, çalıştığı kurum ve e-posta adresi belirtilmelidir (Örnek: Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü; birisi@abc.com).
7. Makalenin 4 adet kopyası ile bir adet CD/disket kaydının (Metin PC Word, Times New Roman, 12 punto ve 1,5 satır aralığı ile yazılmalı, Sayfa Yapısı A 4, Alt boşluk 0.75, Üst boşluk 0.75, Sağ boşluk 1.17 ve Sol boşluk 1.17, Cilt boşluğu ile Alt-Üst bilgi boşluğu bırakılmayacak şekilde oluşturulmalı; uygulama için derginin son sayısı esas alınmalıdır) gönderilmesi gereklidir.
8. Yazı ve makalelerde yer alan fotoğraf, harita, grafik, arşiv belgesi vb. görsel malzeme dijital ortamda teslim edilmelidir.
9. Makale başlığından sonra, kısa bir "Özet" ve "Anahtar kelimeler" (beş adet), makale sonunda da aynı şekilde bir "Abstract" (80-100 kelimelik İngilizce özet), makale başlığı ve anahtar kelimelerinin (Keywords) İngilizce çevirileri konulmalıdır.
10. Makaleler Yayın Kurulunun uygun bulması üzerine, hakemlere gönderilir. Yayın Kurulu, hakem raporlarını dikkate alarak makalelerin yayınlanacağı sayıyı belirler.

11. Hakem raporları doğrultusunda tashihi gereken makaleler yazarlarına iade edilir. Yazar, tashihleri hakemlerin istediği doğrultuda gerçekleştirip 6, 7, 8 ve 9. maddelerde belirtilen hususları da dikkate alarak, CD/disket ortamında son halini ve iki nüsha çıktısını Dergi Müdürüne ulaştırır.
12. Çeviri yazılarda mutlaka makalenin yabancı dildeki orijinal kopyası gönderilmeli, ayrıca asıl makalenin tam bibliyografik künyesi (derginin tam adı, yazarı, baskı yeri, yılı, cildi, sayısı ve sayfaları) bildirilmelidir.

İrtibat Adreslerimiz ve Telefon Numaralarımız

Doç. Dr. Mahmut AK (Oda No: 401-D), Araş. Gör. Metin ÜNVER (Oda No: 416)
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Ordu Cad. No. 196, 34459
Laleli/İstanbul
212 455 57 00/15923; 15921
Cep: 0532 771 58 69/0533 494 29 95
e-mail: tarihdergisi@hotmail.com